

Krawczyk, Antoni

"Józefa Supińskiego teoria rozwoju społeczno-gospodarczego", Zdzisław Szymański, Lublin 1999 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 45/1, 147-150

2000

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

dwunastościanie, nie przyporządkowuje go jednak żadnemu ciału prostemu” (s. 70–71).

Brak miejsca nie pozwala tutaj na bardziej szczegółowe przedstawienie interpretacyjnych wypowiedzi Lloyda na temat poglądów Platona. Nader interesująca w moim odbiorze okazała się opinia autora na temat tego, w jaki sposób – zdaniem Platona – można rozłożyć wodę na ogień i powietrze. Otóż „dwudziestościan wody może stać się dwoma ośmiościanami powietrza i jednym czworościanem ognia: pierwotna bryła o dwudziestu ścianach została rozbita na dwie bryły o ośmiu ścianach i jedna bryłę o czterech” (s. 73). Chciało by się powiedzieć, że Platon stał na stanowisku swoistej zasady zachowania ścian, czym różnił się od atomistów. „Podczas gdy oni sądzili – twierdzi Lloyd – że podstawowe cząsteczki substancji są bryłami, Platon twierdził, że pierwotne bryły składają się z płaskich powierzchni, utworzonych z dwóch podstawowych rodzajów trójkąta” (s. 72).

Rozdział ósmy, poświęcony Arystotelesowi, wieńczy systematyczne rozważania Lloyda na temat starogreckich myślicieli. Jest to – w moim odbiorze – rozdział pozostawiający u czytelników uczucie intelektualnego niedosytu. Z uwagi na rolę przypisywaną, i słusznie, Arystotelesowi w dziejach dziedziny filozofii, autor mógł obszerniej i bardziej wnikliwie zanalizować poglądy tego najwybitniejszego, obok Platona, filozofa Starożytności. Można sądzić, że to uczucie intelektualnego niedosytu minie po lekturze innej książki Lloyda, a mianowicie *Aristotelian Explorations* (1996).

Kończąc tę recenzję, wyrażę pogląd, że książka Lloyda jest publikacją inspirującą do dalszych przemyśleń na temat ideowych osiągnięć badaczy z przeszłości, nie tylko zresztą starogreckich. Ale inspiruje ona także do tego, aby nie gubić z pola widzenia refleksji nad sposobami pisania o poglądach myślicieli przeszłości, zwłaszcza tych znacznie oddalonych od naszej współczesności. W kontekście tych ostatnich uwag rodzi się pytanie: czy w odniesieniu do postawy prezentystycznej w uprawianiu historii dziedziny filozofii i / lub historii dziedziny nauki jest do przyjęcia jednoznaczna ocena, bądź to pozytywna, bądź to negatywna ?

Stefan Zamecki
(Warszawa)

Zdzisław S z y m a n i k i : *Józefa Supińskiego teoria rozwoju społeczno-gospodarczego*. Lublin 1999, 315 s.

Recenzowana praca jest na gruncie nauki pierwszą sumienną i usystematyzowaną monografią poświęconą poglądom naukowym żyjącego w latach 1804–1893 polskiego teoretyka rozwoju społecznego, autora *Myśli ogólnej fizjologii*

wszechświata i *Szkoły polskiej gospodarstwa społecznego*, uchodzącego za propagatora na ziemiach polskich idei Henry Thomasa Buckle'a. Dotychczasowe wyniki badań nad Supińskim miały na ogół charakter przyczynkarski, a jego oceny w nauce, nie rzadko daleko idące, były niezgodne ze stanem faktycznym. Zdzisław Szymański weryfikuje dotychczasowe ustalenia badaczy i ukazuje Supińskiego w nowym świetle.

Jako ideę przewodnią dla swoich badań przyjął stanowisko Stanisława Głębińskiego sprzed półwiecza mówiące, że system teoretyczny Supińskiego stanowi jednolitą całość i dlatego jedynie jako całość może być należycie zrozumiany i oceniony. Autor traktuje to stanowisko jako przesłanie metodologiczne, a przy poddawaniu ocenie kwestionowanych przez siebie sądów różnych badaczy, główną przyczynę dochodzenia przez nich do niewłaściwych wniosków, upatruje w odejściu od tego postulatu.

Autor pisząc rozprawę oparł się na źródłach rękopiśmiennych, penetrując między innymi Centralne Archiwum we Lwowie – mieście, w którym spędził długie lata życia Supiński. Wykorzystał też ogromną kolekcję źródeł drukowanych oraz opracowania, do których podszedł krytycznie. Pozwoliło mu to na wysnucie nowych konkluzji. Podkreślić należy i to, że Szymański przestudiował aparaturę pojęciową stosowaną przez Supińskiego, przez co mógł zrozumieć kontekst wywodów tego myśliciela i nie popełniać błędów swoich poprzedników, którzy niewłaściwie interpretowali poglądy Supińskiego, rozpatrując sens używanych przez niego pojęć na sposób, jak to się czyni w obecnej nauce.

Materia problemowa została zawarta w sześciu rozdziałach, składających się z podrozdziałów, spośród których każdy odnosi się do innej problematyki. Rozdział pierwszy, poświęcony *curriculum vitae*, osadzony jest w kontekście ówczesnej myśli społecznej, na podstawie której Supiński konstruował swoje poglądy teoretyczne. Autor pokazuje tu recepcje różnych prądów filozoficznych w Polsce. Przedstawia dorobek pisarski Supińskiego, dokonując jego klasyfikacji oraz wskazując na inspiracje ideowe.

W rozdziale drugim charakteryzuje założenia filozoficzne systemu Supińskiego wychodząc od omówienia dorobku filozofii mechanistycznej XVII wieku oraz oświeceniowej, do których odwoływał się Supiński. Autor poddaje analizie poglądy ontologiczne Supińskiego, zmierzające do stworzenia nauki społecznej w oparciu o zasady przyrodnicze. Sporo uwagi koncentruje na lansowanym przez Supińskiego głównym prawie rozwoju przyrody i społeczeństwa „działania siły rzutu i siły rozkładu”, które to prawo stanowi główną determinantę rozwoju społecznego. Autor omawia filozoficzną koncepcję człowieka u Supińskiego oraz jego poglądy etyczne, jako przeciwstawne do polskich ideałów romantycznych,

a zbieżne z utylitaryzmem oświeceniowym. Także w tym miejscu ukazuje, jako dość oryginalne, poglądy psychologiczne Supińskiego.

Rozdziały od trzeciego do szóstego odnoszą się do filozofii społecznej Supińskiego oraz jego poglądów ekonomicznych. Autor przy prezentacji koncepcji społeczeństwa u Supińskiego nawiązuje do głównych nurtów nowożytnej myśli europejskiej i polskiej ekonomii, a więc oświeceniowej koncepcji postępu, umowy społecznej i porządku naturalnego. Wskazuje na wpływ determinizmu geograficznego, głoszonego przez Monteskiusza, na teorię społeczną Supińskiego i inspiracje polskiego ekonomisty Henryka Kamieńskiego na poglądy ekonomiczne. Szymański zdecydowanie przeciwstawia się poglądom Barbary Skargi jakoby Supiński czerpał inspiracje od Comte'a. Podobnie, wbrew opiniom obiegowym, nie uznaje go za zwolennika poglądów Buckle'a, wskazując iż dopiero w trzecim wydaniu swojej pracy Supiński wspomniał o nim. Skłonny jest przeto twierdzić, iż istnieje raczej zbieżność stanowisk u tych myślicieli.

Autor poddaje analizie prawa rozwoju społecznego, przedstawione przez Supińskiego, spośród których najważniejszą rolę odgrywa prawo zasobu społecznego. Tu Szymański dopatruje się inspiracji Saint-Simona, niemieckiej starszej szkoły historycznej w ekonomii, na czele z Wilhelmem Roscherem, a z polskich ekonomistów Augusta Cieszkowskiego i Henryka Kamieńskiego.

Szymański przedstawia ciekawe poglądy historiozoficzne Supińskiego. Został on ukazany jako zwolennik dialektycznej koncepcji procesu dziejowego, ale inaczej rozpatrujący to zagadnienie niż to uczynił czołowy luminarz epoki – Hegel. Stosownie do swojego prawa rzutu i rozkładu twierdził on, iż na rozwój dziejowy wywierają wpływ czynniki materialne, a równoległe z nimi intelektualne, co może być zbieżne z nauką Saint-Simona i Kamieńskiego, natomiast nie można się dopatrywać punktów odniesienia do teorii Comte'a. Z tego punktu widzenia Supiński krytycznie oceniał dotychczasowe piśarstwo historyczne zarzucając mu opisowość i finalistyczne podejście do wyjaśniania zjawisk. Chciał ażeby proces dziejowy był tłumaczony na sposób przyrodniczy. Tu można doszukiwać się analogii do Buckle'a.

W rozdziale czwartym autor prezentuje dążenia Supińskiego do stworzenia nauki o społeczeństwie. Tu poddaje analizie jego pracę *Gospodarstwo społeczne*, zwracając uwagę nie tylko na cele praktyczne dzieła, które zdaniem Supińskiego miało być skutecznym drogowskazem do wyprowadzenia Polski z zacofania cywilizacyjnego, ale także omawia koncepcje naukoznawcze tego myśliciela, odnoszące się do nauki o społeczeństwie oraz nauki w ogólności. Według Supińskiego nauka o społeczeństwie winna opierać się na zasadach przyrodniczych.

W kontekście całościowego spojrzenia Supińskiego na naukę, Szymański eksponuje jego stanowisko, iż klasyfikacja nauk nie może mieć charakteru ostatecznego,

gdyż w nauce przez rozwój pojawiają się coraz to nowe dyscypliny, które rozsadzają dotychczas obowiązujące schematy klasyfikacyjne. Wreszcie dochodzi do stwierdzenia, iż stanowisko Supińskiego dotyczące zasad klasyfikacji nauk bardziej odpowiada saintsimonowskiemu aniżeli comtowskiemu.

Rozdziały piąty i szósty poświęcone są kwestiom *stricte* ekonomicznym. Tu autor omawia takie aspekty życia gospodarczego jak bogactwo, praca, wydajność pracy, podział pracy, dochody z pracy, własność, wartość, wymiana handlowa, gospodarka towarowa, pieniądz, kredyt itp. W rozdziale szóstym przedstawia poglądy Supińskiego dotyczące zagadnień natury społecznej związane z funkcjonowaniem gospodarki. Znajdują się tu wywody poświęcone roli państwa, solidaryzmu społecznego, oświaty, czy też wpływu elit intelektualnych na strategię gospodarczą.

W podsumowujących wnioskach w zakończeniu autor skłania się ku stanowiskom uczonych, iż pisma naukowe Supińskiego znamionowały koniec epoki romantyzmu w polskiej myśli społecznej, a także, iż można go uznać za prekursora polskiej socjologii. Jednakże ta socjologia nie czerpie inspiracji od Comte' uważanego za ojca socjologii.

Recenzowana praca jest oryginalną ze względu na krytyczne podejście do obiegowych sądów funkcjonujących w nauce polskiej i rzetelną z racji stawiania własnych tez i ich mocnego uzasadnienia w oparciu o analizę przekazów źródłowych. Jest to sumienna monografia, która z pewnością będzie służyła nie tylko badaczom Supińskiego, ale również szerszemu ogółowi historyków myśli społecznej.

Antoni Krawczyk
(Lublin)

The Making of the Chemist. The Social History of Chemistry in Europe, 1789–1914. Edited by David Knight and Helge Kragh. Cambridge 1998 Cambridge University Press 353 s., tab., ilustr.

Oto bardzo szkiecowe uwagi na temat tej książki. Powstała ona dzięki wysiłkom 19 historyków subdziedziny chemii z Europy i Stanów Zjednoczonych A.P., realizujących program „The Evolution of Chemistry in Europe, 1789–1938”. Programowi temu patronowało European Science Foundation (ESF), stowarzyszenie skupające ponad 60 narodowych agencji wspierających podstawowe badania naukowe w ponad 20 krajach Europy¹.

Czytelnicy z pewnością zauważą, że daty uwidocznione w tytule omawianej książki nie pokrywają się z datami w nazwie realizowanego programu. Co więcej, poszczególni autorzy nie podporządkowali się zamysłowi redaktorów książki, aby